

Ο ΔΑΚΤΥΛΙΟΣ ΤΟΥ ΑΡΡΑΒΩΝΟΣ

Τὸ ἔθιμον τοῦ ανταλλάσσειν δακτύλιον πρὸς ἀντιπρόσφραγισιν τινῶν συναλλαγῶν, κυριώτατα δὲ τῆς εἰς γάμον ἐνώσεως, εἶναι κοινότατον ἐν Ἀσίᾳ καὶ Εὐρώπῃ καὶ ἐν γένει παρὰ τοῖς πλείστοις λαοῖς τῆς γῆς· εἶναι δὲ τοσοῦτῳ διαδομένον, διότι ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀρχαιοτάτων ἐκείνων συμβόλων, ἅτινα διετηρήθησαν ἀναλλοίωτα μέχρις ἡμῶν ἀπὸ τῶν παλαιωτάτων χρόνων. Τοιαῦτα σύμβολα εὐρίσκομεν ἐν χρήσει ἰδίως κατὰ τὰς σπουδαιοτάτας τοῦ ἀνθρωπίνου βίου περιστάσεις, τὸν γάμον κατ' ἐξοχὴν καὶ τὸν θάνατον, καίτοι ἡ σημασία αὐτῶν ἕνεκα τοῦ χρόνου ἐλησμονήθη τέλεον ὑπὸ τῶν μετ' εὐλαθείας ἐμμενόντων εἰς τὴν τήρησιν αὐτῶν.

Κατὰ τὰ πρῶτα στάδια τῆς ἀναπτύξεως τῶν λαῶν, ἐν τοῖς γραπτοῖς καὶ τοῖς ἀγράφοις νόμοις αὐτῶν τὰ σύμβολα κατέχουσιν ἐξέχουσιν θέσιν. Ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην εἰκονικῆς τινος πράξεως ἢ παραστάσεως, πρὸς ἐνδειξιν τῆς ἱερότητος τῆς συναλλαγῆς καὶ τῆς υποχρεώσεως πρὸς πιστὴν αὐτῆς τήρησιν, ἀφ' οὗ οἱ ἀτελεῖς νόμοι ἀδυνατοῦσι νὰ παρὰσχῶσι τὰς ἀπαιτουμένας ἐγγυήσεις πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς εκπληρώσεως τῶν ἀμοιβαίων υποχρεώσεων. Οὕτω βλέπομεν ὅτι ἐν τοῖς ἡρωϊκοῖς χρόνοις τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος μεγίστη ἀποδίδεται ἀξία εἰς τὰ σύμβολα, ἐν ᾧ τοῦναντίον συμβαίνει καθ' ἡν ἐποχὴν ἤκμαζεν ἐν Ἑλλάδι ὁ πολιτισμός. Οἱ νόμοι τῶν βορείων λαῶν, ἰδίως τῶν Γερμανῶν καὶ τῶν Σκανδιναυῶν, κατὰ τὸν μεσαιῶνα βρῆθουσι συμβόλων, ὡς ἐπίσης καὶ οἱ νόμοι πολλῶν ἀνατολικῶν ἐθνῶν. Ἡ δὲ χριστιανικὴ ἐκκλησία, μὴ δυνηθεῖσα νὰ ἐξαλείψῃ ταῦτα, ἠναγκάσθη νὰ τὰ υἱοθετήσῃ οὕτως εἰπεῖν, περιλαβοῦσα αὐτὰ ἐν τοῖς θρησκευτικοῖς τύποις· ἕνεκα τούτου αἱ ἀκολουθαί τοῦ γάμου, τοῦ βαπτίσματος, αἱ νεκρώσιμοι, εἰσὶ μεστὰι τοιούτων ἀρχαίων ἐθνικῶν συμβόλων, ἐν οἷς συγκαταλέγεται καὶ ὁ δακτύλιος τοῦ ἀρραβῶνος.

Παρὰ τοῖς ἐκχριστιανισθεῖσιν Ἕλλησιν οἱ γάμοι ἐτελοῦντο ἐπὶ μακρὸν ἀπαρχαλλάκτως ὡς παρὰ τοῖς ἐθνικοῖς, ὡς τοὺς ἐκάλουν τότε, πρόγονοις αὐτῶν, ἐν ἀρχῇ δὲ τῆς πέμπτης μ.Χ. ἐκατονταετηρίδος ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος κατεξάνίσταται κατὰ τῶν λειψάνων τούτων τοῦ ἀρχαίου θρησκευματος, καὶ δριμύς ἐπιπίπτει κατὰ τῶν ἐμμενόντων εἰς ταῦτα, τὸ ἀντιχριστιανικὸν αὐτῶν καταδεικνύς. Ἀλλ' ἡ ἀποκρίσις ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἔσχυσε νὰ καταργήσῃ συνηθείας ἀρχαιοτάτας καὶ βαθέως ἐρριζωμένας ἐν τῷ πνεύματι τοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία συμπεριέλαβεν ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ γάμου, ἢ μᾶλλον ὡς θάσιν ταύτης ἐθεώρησε, τοὺς δακτυλίους τοῦ ἀρραβῶνος, τοὺς στεφάνους,

τοὺς δὲ ἀρχαιολογικὰς κινήσεις καὶ τὰ τούτοις ὅμοια σύμβολα. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἱεροτελεστία ἐθεωρήθη ἀπαρξίτητον τοῦ γάμου στοιχεῖον περὶ τὸ 893 διὰ τῆς 89 νεαρᾶς τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος· ἀλλ' ἡ μέχρις ἡμῶν περιωθεῖσα καὶ τελουμένη νῦν ἀκολουθία, ἥτις εὐρεται ἐν ἅπασιν τοῖς ὁρολογίοις καὶ τοῖς Ἀγιασματηρίοις, φαίνεται συνταχθεῖσα μετὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ὡς ἐκ τῆς γλώσσης αὐτῆς δυνάμεθα νὰ εἰκασώμεν.

Ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ ταύτῃ ἀναφέρονται ἐν τινι εὐχῇ παραδείγματα ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ συνήθεια αὕτη ἀπορρέει ἐκ τῶν θρησκευτικῶν παραδόσεων. «Σὺ γάρ, Κύριε, ὑπέδειξας δίδοσθαι τὸν ἀρραβῶνα, καὶ στηρίξασθαι ἐν παντί. Διὰ δακτυλιδίου ἐδόθη ἐξουσία τῷ Ἰωσήφ ἐν Αἰγύπτῳ· διὰ δακτυλιδίου ἐδόξασθη Δαυὶδ ἐν χώρᾳ Βαβυλῶνος· διὰ δακτυλιδίου ἐφανερώθη ἡ ἀλήθεια τῆς Θάμαρ· διὰ δακτυλιδίου ὁ πατήρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος, ὁ νοικίτημων, γέγονεν ἐπὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ. Δότε γάρ φησι δακτυλιδιον ἐπὶ τὴν δεξιάν αὐτοῦ, καὶ θύσαντες τὸν μόσχον τὸν σιτευτὸν φαγόντες εὐφρανθῶμεν.» Προφανῶς ὅμως ἐλήφθη ἀμέσως ἐκ τοῦ ῥωμαϊκοῦ ἐθίμου. Οἱ Ῥωμαῖοι, οἵτινες κατ' ἀρχὰς ἐν πάσαις σχεδὸν ταῖς συναλλαγαῖς αὐτῶν ἀντήλλασσον δακτυλίους, διετήρησαν κατ' ἐξοχὴν ἐν τῷ ἀρραβῶνι τὸ ἔθος τοῦτο (annulus pronubus).

Ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη, ὁ δακτύλιος τοῦ ἀρραβῶνος εἶναι ἔθιμον κοινὸν εἰς πάντας σχεδὸν τοὺς λαοὺς. Παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς καλεῖται *σύμβολον*, καὶ ἡ φράσις *ἐπέραςε δακτυλίδι*, ὡς παρ' ἡμῖν ἡ ὁμοία *ἐβαλε δακτυλίδι*, εἶναι ταυτόσημος τῇ *ἐνυμφεῖθη*. Συνήθως ὁ δακτύλιος τίθεται εἰς τὸν παρήμεσον, διότι οἱ ἀρχαῖοι, οἵτινες ἠγνόουν τὸν φυσικὸν νόμον τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος, ἐνόμιζον ὅτι μία φλεψὶς τοῦ δακτύλου τούτου συγκοινωνεῖ μετὰ τῆς καρδίας. Ἐνεκα τούτου οἱ Πέρσαι καλοῦσι τὸν παρήμεσον *δακτύλιον*, ἐν ᾧ τοῦναντίον παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς καὶ ἄλλοις Μωαμεθανοῖς ὁ δακτύλιος τίθεται κατὰ προτίμησιν εἰς τὸν μικρὸν ἢ ὠτίτην δακτύλον.

Ἡ ἀρχικὴ σημασία τοῦ παγκοσμίου τούτου συμβόλου, ἔγκειται ἐν τῇ ιδεᾷ τῶν πρώτων ἀνθρώπων, καθ' ἣν ἡ σύζυγος ἐθεωρεῖτο δούλη τοῦ ἀνδρός. Ὁ δακτύλιος ἦν σύμβολον δουλείας· παρίστησιν ἕνα τῶν κρίων τῆς ἀλύσεως, ἣν φέρει ὁ δούλος. Κατὰ τινα ἀρχαῖον μῦθον, θν ἀναφέρει ὁ Πλίνιος, ὁ Προμηθεὺς ἀπαλλαγεῖς τῶν αἰωνίων δεσμῶν ἐν τῷ Καυκάσῳ ὑπὸ τοῦ Διὸς, ὑπεχρεώθη ὑπὸ τούτου νὰ φέρῃ ἐσφαι δακτύλιον πρὸς ἀνάμνησιν τῆς τιμωρίας του. Ἐν Ἀνατολῇ, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Reinaud ἐν τῇ σπουδαιοτάτῃ περιγραφῇ τῶν ἀσιατικῶν μνημείων τοῦ μουσείου τοῦ δουκὸς Βλακᾶς, δακτύ-

λιος ἀντὶ ἐνωτίου εἰς τὸ οὐς θεωρεῖται ὡς σύμβολον δουλείας, αἱ δὲ φράσεις «ἔχει τρυπημένον τὸ οὐς» ἢ «ἔχει δακτυλίδιον εἰς τὸ οὐς», σημαίνουν τὸν δούλον.

Τὴν δουλικὴν θέσιν τῆς γυναικὸς ἀπέναντι τοῦ ἀνδρὸς ἐμφαίνουν καὶ πολλὰ ἄλλα ἀρχαῖα σύμβολα ἐν τῇ τελετῇ τοῦ γάμου, ὧν τινὰ διετήρησε καὶ ὁ καθ' ἡμᾶς λαός. Περὶ τούτων ἴσως ἀργότερον ποιήσωμεν ἐκτενῆ λόγον.

Ἐν Μονάχῳ.

Ν. Γ. Π.

ΚΑΙ-ΤΑ-ΛΟΙΠΑ

Ὅτε ὁ φίλος τοῦ Μακίηνα καὶ τοῦ Φαλερίνου οἶνον Ὀράτιος συνεβούλευε τὸ ἐν ὀλίγοις πολλὰ, multa in parva, δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ προῖδῃ πόσον μίαν ἡμέραν τὸ μικροσκοπικὸν etc. (et cætera, cætera, ceterumque, κτλ., καὶ-τὰ-λοιπὰ, καὶ τὰ ἄλλα, ἢ ἀκριβέστερον καὶ τὰ ἕτερα ἢ χεῖτερα) ἤθελεν ἐκπληρώσει τὸ σοφὸν αὐτοῦ παράγγελμα. Δὲν ὑπάρχει λέξις ἐν τῇ γλώσσῃ λέγουσα τόσα πολλὰ καὶ μεγάλα ὥσα τὸ σμικρότατον κτλ. Καὶ αὐτὸ ἔτι τὸ τίποτε τῶν γυναικῶν ὀφείλει νὰ κλίνη γόνυ ἀπέναντι τοῦ κτλ. Ἡ πολῦτιμος αὕτη λέξις ἔχει ἀριστοκρατικωτάτην τὴν καταγωγὴν ἢ γενεολογίαν τῆς ἀναβαίνει μέχρις Οὐργιλίου καὶ Κικέρωνος. Ἀλλ' ἐν τῷ μεσαιωνικῷ κατακλυσμῷ κῆπως καὶ αὕτη ἐξέπεσε τῆς ἀρχαίας δόξης καὶ ἐγένετο τὸ ἄρτυμα τῆς φιλολογίας τῶν συμβολαιογράφων ἢ νοταρίων, ὡς ἐκάλουν ἄλλοτε αὐτοὺς, πρὶν ἢ νεωτέρα εὐφυῖα ἐρεῦρη τὸ ὀλιγοσύλλαβον ὄνομα συμβολαιογράφος. Ἀνθρώποι φρόνιμοι καὶ θετικοὶ οἱ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης labullarii ἤξευραν ὅτι τὰ πολλὰ τὰ λόγια εἶναι φτώχεια, κατὰ τὸ δημῶδες, καὶ δι' ἐνὸς ἀπλουστάτου et cætera ἀντικαθίστων ἐν τοῖς ἐγγράφοις τὰς σχοινωτέας ἀναπτύξεις τῶν σημερινῶν συμβολαιογράφων, οἵτινες εἰς τὰ προικοσύμφωνα καὶ αὐτοὺς ἔτι τοὺς τεταρτέρες καὶ τερεκέδες δὲν ἀπαξιοῦσι νὰ καταγράψωσιν. Οὕτως ἐκεῖνοι, τὴν μακρολογίαν ἀποφεύγοντες, ἔλεγον λακωνικῶς: Promittentes et cætera.... Obligantes et cætera.... Renuntiantes et cætera.... ἀφίνοντες τὴν ἐξήγησιν τοῦ et cætera εἰς τὴν συνείδησιν τῶν συμβαλλομένων μερῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ μεταξὺ χρήσεως καὶ καταχρήσεως δὲν ὑπάρχει εἰμὴ μόνῃ ἢ πρόθεσις, τὰ συμβολαιογραφικὰ ἐδέσματα εἶχον καταντῆσαι τόσῳ ἀλμυρᾷ, ὥστε πᾶν ἐν αὐτοῖς ἄρτυμα αὐστηρῶς ἀπηγορεύθη ἢ δὲ γαλλικῇ σοφίᾳ διήγωνις τοῦ ἀρτύματος τὴν μνήμην διὰ τῆς ἐξῆς παροιμίας: «Dieu nous garde des quiproquos d'apothicaire et des et cætera de notaire.» Ἡτοι: «Νὰ μᾶς φυλάττῃ ὁ Θεὸς ἀπὸ τοῦ φάρμακοποιοῦ τὰ λάθη καὶ ἀπὸ τοῦ συμβολαιογράφου τὰ κτλ.» Ἐξωσθὲν ἐκ

τῶν συμβολαιογραφικῶν γραφείων τὸ ταλαίπωρον κτλ. ἔκρουσε τὰς θύρας τῶν ἀριστοκρατικῶν μεγάρων, ἐνθα παρ' ἐλπίδα εὐμενεστάτης ἐτυχεν ὑποδοχῆς. Οἱ μεγάλοι οὐ μόνον περιποιήθησαν τὸ ὄρφανόν μετὰ πατρικῆς τῶντι στοργῆς, ἀλλὰ καὶ τὸ υἱοθέτησαν, δώσαντες αὐτῷ ἐν τῇ ἐπιστολογραφίᾳ θέσιν ἐπίζηλον. Ἐκ τοῦ δόκτορος ἢ διδάκτορος μέχρι τοῦ ἱππότη (καὶ ἡ ἑλ-λὰς εὐτυχῶς ἀναδεικνύει συχνάκις τοιοῦτους), ἐκ τοῦ ἱππότη μέχρι τοῦ πρίγκιπος πάσας ταύτας τὰς βαθμίδας τῆς κοινωνικῆς κλίμακος δύναται ἐν ἀπλοῦν κτλ. νὰ υποδεικνύῃ καὶ ὑπαίνιτταται ὥστε ὁ καλῆς ἀγωγῆς ἄνθρωπος ὀφείλει αὐτῷ θν σεβασμὸν φέρεи καὶ εἰς προσωποδοφῶρον, ἀγωνῶν ὅποιον ἄτομον ὑπὸ τὸ προσωπεῖον κρύπτεται. Ἐν γένει τὸ κτλ. εἶναι πρὸς τοὺς τίτλους ὅ,τι πρὸς τὸν ἔμπορον ἢ πίστις. Ἡ πίστις εἶναι ἡ σικὴ τῶν κεφαλαίων, ὡς καὶ τὸ κτλ. εἶναι ἡ σικὴ τῶν τίτλων. Πρέπει ὁ ἔμπορος νὰ ἔχῃ κεφάλαια ἵν' ἀποκτήσῃ πίστιν ὀφείλει ὡσαύτως νὰ ἔχῃ τίτλους ὁ θέλων τὴν ὑπογραφὴν τοῦ διὰ τοῦ ἀριστοκρατικοῦ κτλ. νὰ συνοδεύῃ. Ὅπως δὲ πᾶν σῶμα μεγαθύνει τὴν ἐξ αὐτοῦ ἐκπεμπομένην σικάν, οὕτω καὶ ἡ πίστις εἶναι πάντοτε ἀνωτέρα τῶν πραγματικῶν τοῦ ἐμπορίου κεφαλαίων. Αὐτὸ τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ἢ τοῖς ἐγγράφοις τῶν τρανῶν τὰ παρακολουθοῦντα τοὺς τίτλους κτλ. ἀνοίγουσι τῷ ἀναγινώσκοντι εὐρύτατον ὀρίζοντα ὑποθέσεων περὶ τῆς ἐπιστημότητος, ἐκλαμπρότητος, ἐξοχότητος καὶ διασημότητος τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ὑποκειμένου. Ἀλλ' ὡς ὑπάρχουσιν ἔμποροι ἄνευ κεφαλαίων διὰ μόνου τοῦ δόλου καὶ τῆς ἀπάτης ἐμπορευόμενοι, οὕτως ὑπάρχουσι καὶ τιτλοφόροι μόνον τίτλον ἔχοντες τὸ ξηρὸν κτλ. Ἀνήκουσι δὲ οὗτοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν πολιτείαν τῶν γραμμάτων, ἐπὶ τίτλοις ἐπιστημονικοῖς σεμνυνόμενοι καὶ εἰσὶ συγγραφεῖς πονημάτων, μέλη ἀκαδημιῶν, ἱππῶται ταγματῶν διαφόρων κτλ., κτλ., κτλ., ἀλλὰ, λίαν μετρίοφρονες τυγχάνοντες, κρύπτουσι πάντοτε τὸ ὄνομά των ὑπὸ τρεῖς ἀστερίσκους ἢ ἀλφραβητικὸν τι στοιχεῖον. Ἀλλὰ τί πρὸς τοῦτο; ἢ ἀναίσχυντία ἀγυρτῶν τινων δὲν δύναται νὰ μαράνη τὰς δάφνας τοῦ κτλ., καθὼς τοῦ δηληλάτου τὰ ῥαβδίσματα οὐδαμῶς προστριβουσιν ὕβριν εἰς τὸ κλέος τοῦ ὄνου ἀμφοτέρων τὴν δόξαν καθιέρωσε τὸ ἐν πολέμοις βέυσαν αἶμα.

Ἀνοίξωμεν τὸ βιβλίον τῆς ἱστορίας ἵνα πεισθῶσιν οἱ δύσπιστοι. «Συνέβη δὲ ἐν ἔτει ἀπὸ Σωτῆρος 1286, λέγει ὁ Χόμπς, νὰ ἀρπάσωσιν οἱ πειραταὶ ἀπὸ τῆς χώρας τοῦ κ. Βερθολομαίου Γαίτζη ὄνον ὀχευτὴν ἐκ τῶν ὠραιότερων, καὶ φέροντα τὰ σημεῖα τοῦ ἰδιοκτήτου, καὶ νὰ τὸν μεταβιβάσωσιν εἰς Νάξον ὅπου τὸν ἐπώλησαν τῷ κυρίῳ Γουλιέλμῳ Σανούδῳ, υἱῷ τοῦ κυρίου Μάρκου, δουλοῦ τῆς Νάξου καὶ Ἀνδρου. Ὁ κύριος